

УДК 737.1(497.723),,15“

КОВАЧНИЦАТА НА МОНЕТИ ВО КРАТОВО
ЗА ВРЕМВЛАДЕЕЊЕТО НА СУЛТАНОТ
СУЛЕЈМАН И ВЕЛИЧЕСТВЕНИОТ (1520 – 1566)

Срѓан Каџиќ

Историски институт – Белград, Република Србија

Ковачницата на монети во Кратово била втора по производство во Османлиското Царство во последната деценија на 15. и во текот на првите шест децении на 16 век, а позначајна од неа била само ковачницата во Ново Брдо. Но, и покрај тоа, за работата на кратовската ковачница се знае многу малку. Познатите факти до сега главно се однесуваат на годишните приходи наведени во пописите на Кустендилскиот санџак од 16 век, како и на износите на четирите тригодишни закупнини од истиот век.¹

Важни податоци за закупнините на ковачницата на монети во Кратово пронајдовме во еден од дефтерите на главната османлиска финансиска канцеларија.² Дефтерот се однесува на закупнините на царските приходи во Румелија во текот на дваесеттите, триесеттите и четириесеттите години на 16 век, меѓу кои се наоѓале и закупнините на сите активни ковачници на монети. Заради важноста на споменатиот извор, транскрипцијата и преводот на делот којшто се однесува на ковачницата на монети во Кратово го приложуваме на крајот од овој труд.³

Времеосновањето на ковачницата на монети во Кратово го посведочуваат само нумизматичките наоди, настанати во времевладеењето на

¹ А. СТОЈАНОВСКИ, *Македонија во џурскојто средновековие од крајот на XIV до почетокот на XVIII век*, Скопје 1989, 452-453). Податоците за закупнините на кратовската ковачница А. Стојановски ги презел од необјавената докторска дисертација: Н. SAHİLİOĞLU, *Kuruluşta XVII. Asırın sonlarına kadar Osmanlı Para Tarihi üzerine bir deneme*, İstanbul, 1958. Сите споменати износи А. Шериф ги подредил хронолошки, претставувајќи ги и вкупните износи од тригодишните закупнини како едногодишни приходи (*Рударство во Македонија во време на османлискојто владеење*, Скопје 2001, 105).

² Maliye defteri – Maliyeden müdevver defteri [MAD] 656, Başbakanlık Arşivi İstanbul. Дефтерот има 388 страници во формат 44 cm x 16 cm.

³ MAD 656, 92-93.

султанот Бајазит II (1481–1512).⁴ Османлиските монети не овозможуваат поблиско датирање затоа што годината што се наоѓа на нив не се однесува на времекоевењето, туку ја означува годината на стапувањето на престолот на владетелот. Извесно е, меѓутоа, дека во првите години на Бајазитовото владеење ковачницата на монети во Кратово сè уште не била отворена. Имено, во тој период османлиските ковачници биле расподелени во три закупнички групи, од нив две биле во Румелија и една во Анадолија, но меѓу нив не се наведува Кратово. Првата румелиска група ја сочинувале ковачниците на монети во Истанбул, во Едрене и во Галиполе, а втората ковачниците во Ново Брдо, во Скопје и во Сер. Тригодишните закупнини на румелиските ковачници во 1481 година ги презеле две дружини на сврејски ортаци, кои поради долговите не ја обновиле закупнината. Така, од 1484 година, закупец на првата група ковачници станал Абди Факих од Јањево, а закупци на втората група ковачници станале Јован Кониќ од Кратово и Степан, син на Бранко од Беласица. Јован и Степан ги закупиле на три години приходите од ковачниците во Ново Брдо, во Скопје и во Сер за износ од 16.424.000 акчиња.⁵ На тој начин, капиталот на еден богат кратовец бил вложен во работите со закуп на ковници и пред да започне ковеењето монети во Кратово. Тоа сведочи и за значителниот економски развој на самиот град од којшто потекнувал Јован, остварен благодарение на сè поголемото производство во локалните рудници.

Во следниот период ковачниците биле издавани поединечно, за што посведочува закупнината на ковачницата во Ново Брдо, од 1490/91 година во сопственост на тогаш извесниот Бранко.⁶

Од стапувањето на власт на султанот Сулејман II во 1520 година, па сè до 1580 година, во Кратово, Ново Брдо, Скопје и во Едрене биле ковани само сребрени акчиња, додека во Истанбул и во Сер, покрај акчиња, ковале и златни султани.⁷ Токму во 1548., или најдоцна во текот на следната година, и во Кратово започнало ковеење на златни монети.⁸ Ковачниците на златни монети, во економски поглед, а и во поглед на производствениот процес, работеле на полно независно во однос на ковачниците на сребрени монети.⁹ Според податоците од пописите од 1550. и од 1573 година,

⁴ S. SREĆKOVIĆ, *Akches (Volume Two) Mehmed II Fatih - Selim I Yavuz 848 – 926 AH*, Beograd 2000, 93-125.

⁵ H. SAHİLİOĞLU, *XV. yüzyıl sonunda Osmanlı darphane mukataaları*, İktisat Fakültesi Mecmuası, 1-2 (1962/63), 182-212.

⁶ Ö. L. BARKAN, *Süleymaniye Cami ve İmareti inşaatı (1550 - 1557)*, I, Ankara 1972, 371-372.

⁷ MAD 656, 4-5, 48-49, 50, 73-74, 92-93, 96-97. Во текот на триесеттите години е отворена ковачница на монети и во Сидерокапса, која во почетокот била под непосредна управа на државата. Дури пред крајот на периодот што е опфатен со дефтерот била издавана под закупнина, па затоа не е релевантна за споредување со другите ковачници.

⁸ MAD 656, 92-93; СТОЈАНОВСКИ, *Македонија*, 452.

⁹ H. İNALCIK, „Dâr al-Darb“, *Encyclopaedia of Islam*², CD – ROM Edition v. 1.0, Brill, Leiden 1999, II, 117b.

закупнина на ковачницата на златни монети во Кратово на државата годишно и носела по 10.000 акчиња.¹⁰

Видливо е дека државата остварувала значително повисоки приходи од рударските ковачници во Кратово и во Ново Брдо отколку што го правела тоа од градските ковачници во Истанбул, Сер, Едрене и во Скопје. Според збирниот попис на Румелија од 1530 година, годишниот приход од ковачницата во Кратово изнесувал 700.000 акчиња, од ковачницата во Сер – 400.000 акчиња, од ковачницата во Едрене – 133.333, а онаа во Скопје – 41.667 акчиња.¹¹ За ковачницата во Ново Брдо, чие производство поради епидемијата на чума било во криза, може да се наведе само претпоставениот износ. Имено, поединечните податоци се непотполни, а релевантен е само, на неколку места, повторениот приход од рудникот, од ковачницата и од локалните даноци и такси, во износ од 3.983.785 акчиња.¹² Со оглед на тоа дека приходите од ковачницата најчесто изнесувале околу една половина од вкупните приходи, може да се претпостави дека во тоа време приходите од ковачницата во Ново Брдо изнесувале околу 2 милиона акчиња.¹³

Во текот на спроведувањето на споменатиот попис кон крајот на дваесеттите години на 16 век и производството на кратовската ковачница се нашло во криза. Кризата уште повеќе се продлабочила во почетокот на следната деценија, кога тригодишната закупнина на ковачницата изнесувал само 1.400.000¹⁴ или 466.666 акчиња по година. За падот на производството секако повлијаела големата депопулација на населението, која во тоа време ги зафатила повеќето области на централниот Балкан, па и самото Кратово. Во текот на нешто повеќе од една деценија бројот на христијанските домаќинства во Кратово се намалил за речиси две петини.¹⁵ Од 376 домаќинства што исчезнале во пописот, најголемиот дел веројатно го однеле честите епидемии, еден дел од нив се отселиле во новоосвоените области

¹⁰ СТОЈАНОВСКИ, *Македонија*, 452; *Турски документи за историјата на македонскиот народ, Описни пописни дефтери од XVI век за Кусиендилскиот санџак*, том V, книга II, приредил М. СОКОЛОСКИ, Скопје 1980, 41.

¹¹ *370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili defteri (937 / 1530)*, I <Dizin ve Tıpkıbasım>, Ankara 2001, 5, 123; *167 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili defteri (937 / 1530)*, I <Dizin ve Tıpkıbasım>, Ankara 2003, 66, 246. Од споменатиот попис не располагаме со податоци за Истанбул.

¹² *167 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili defteri (937 / 1530)*, II <Dizin ve Tıpkıbasım>, Ankara 2004, 321, 368.

¹³ Со оглед на тоа дека се работи за кризна година, за Ново Брдо е извесно дека особено пред, но и по овој попис, приходите на локалната ковачница биле значително поголеми. На тоа упатува и пописот од 1544/45 година, кога годишниот приход на ковачницата изнесувал 2.434.282 акчиња (Tapu tahrir defterleri, Başbakanlık Arşivi İstanbul, TD 234, 23).

¹⁴ СТОЈАНОВСКИ, *Македонија*, 453.

¹⁵ Бројот на христијанските домаќинства меѓу пописите од 1519. и од 1530 г. е намален од 982 на 606, додека бројот на вдовиците е зголемен од 65 на 73 (А. СТОЈАНОВСКИ, Д. ЃОРГИЕВ, *Населби и население во Македонија – XV и XVI век*, Скопје 2001, 117).

на север, додека неколку десетини ја промениле верата и така ја напуштиле христијанската заедница.¹⁶

Сепак, во првата половина на 16 век имало повеќе периоди на стабилно производство, кога годишниот приход на ковачницата бил значително поголем. Во пописите од 1519 и од 1550 година приходот изнесувал 1.111.555 акчиња, а од податоците за закупнините од крајот на триесеттите и почетокот на четириесеттите години може да се заклучи дека во тоа време, во просек, тој изнесувал 950.000 акчиња.¹⁷

Периодот подолг од две и пол децении од почетокот на владеењето на султанот Сулејман Величествениот, во економски поглед го обележила општата неефикасност на закупничкиот систем а која кризните години само ја забрзувале. Долговите на закупците на царските приходи низ Румелија биле исклучително големи, а истото било и во текот на осумте тригодишни закупнини на ковачницата на монети во Кратово, чиј износ на долгот се движел од 124.834 до 1.469.366 акчиња.¹⁸ Дефтерот што го претставуваме ги содржи само долговите на закупците, а не и договорениот износ, па споредбата може да се направи само за три закупнини, за чии износи дознаваме од еден друг извор што го користел Халил Сахилиоглу.¹⁹

<i>Делоїи на долгоїи при тригодишниније закупнини на ковачницата во Країово</i>			
Датум на закупнината	Износот на закупнината	Износот на долгот	%
10.11.1532	1.400.000	947.517	67,7 %
06.09.1538	2.800.000	726.178	25,9 %
04.08.1541	2.900.000	1.469.366	50,6 %

Податоците од табелата кои се однесуваат на првата и третата закупнина се значително над просекот на долгот, бидејќи во 1532 година износот на закупнината бил убедливо најнизок, додека при закупнината од 1541 година е направен најголемиот долг. Кај некои закупнини, како на пример онаа од 1544 година, делот на долгот бил неспоредливо помал. Со долг од 123.834 акчиња и со претпоставениот износ на закупнината од околу 3 милиони акчиња, тој дел би бил околу 4%.²⁰ Врз основа на постојните подато-

¹⁶ И покрај тешките здравствени услови во споменатиот период, бројот на муслиманите во Кратово бил зголемен од 155 на 165 (Исто).

¹⁷ СТОЈАНОВСКИ, *Македонија*, 452-453.

¹⁸ MAD 656, с. 92-93.

¹⁹ СТОЈАНОВСКИ, *Македонија*, 453.

²⁰ Како параметри при пресметувањето на претпоставениот износ на закупнината за 1544–1547 година послужиле податоците од двете претходни тригодишни закупнини по 2.800.000 и 2.900.000 акчиња, како и годишните приходи од крајот на четириесеттите години, кои су заведени во пописот објавен во 1550 година, во износ од 1.111.555 акчиња (СТОЈАНОВСКИ, *Македонија*, 452-453).

ци може да се направи приближна процена на просекот на долгот во сите осум закупнини, кој изнесувал од 25% до 30%.

Затоа и не треба да е чудно што само еден закупец во Кратово го презел и следниот тригодишен циклус. Тоа бил извесниот Мијаш Марковиќ, кој во својата прва закупнина направил долг од 367.257 акчиња. Во наредниот закупнички период тој не успеал да ја надомести загубата, туку направил нов долг од 947.517 акчиња, па бил уапсен и затворен во истанбулската зандана. Уште тројца закупци на кратовската ковачница се затворени во Истанбул, а еден од нив и умрел таму. Со оглед на износот на долгот, сигурно уште двајца закупци би биле уапсени, но едниот од нив умрел во текот на закупнината, а другиот, којшто веројатно бил тешко болен, умрел во Кратово две години пред завршувањето на закупнината. Така, само при една закупнина, онаа на дворјанинот Илијас, убедливо најмалиот должник, не е запишана никаква друга забелешка за апсење или за смрт.²¹

Меѓу помалите должници од кратовската ковачница се наведуваат и златарите зергери (*zergerân*). Тие биле вработени во ковачницата без оглед на тоа дали во неа се ковеле златници или не. Причината за тоа е што завршниот процес при издвојувањето на златотото од сребротото се изведувал во ковачницата, а не во рударските топилници од кои пристигнувало сребротото. Тој процес бил наречен ифразие, а стручните лица задолжени за него ги нарекувале ифразии. Во тоа време кратовските зергери биле христијани, тие во градот имале свое маало, кое го носело нивното име.²² Помали долгови направиле и сахибите-ајари (*sâhib-i ayâr*), стручни лица задолжени за квалитетот на искованите монети, а чиј долг, како што се наведува, произлегувал од „кусокот во нивната црпалка“. Имено, пред процесот на ковене, сахиби-ајарот со кепчија (голема бакарна црпалка) зафаќал сребро до тежина од 13.000 дирхеми, колку што било предвидено да се искове во една тура. На тоа количество тој додавал уште 65 дирхеми, бидејќи при ковенењето се губеле 0,5% сребро. Доколку загубата била поголема, трошоците ги поднесувал самиот сахиба-ајар.²³ Меѓу должниците биле и управниците на ковачницата – емини, но видот на нивниот долг не се наведува.²⁴

Кога се споредуваат закупите на сите ковачници во Румелија, се забележуваат големи разлики во големината на долгот. Меѓу рударските ковачници тоа е веќе споменатиот долг од 1.469.366 акчиња, но дури 6.316.172

²¹ MAD 656, 92-93. X. Сахилиоглу исто така споменува и апсење на еден закупец во споменатиот период, но честопати правел грешки при читањето на имињата, наведувајќи го притоа датумот на почетокот на нивната закупнина наместо датумот кога биле уапсени. Така, на пример, за погореспоменатиот Мијаш Марковиќ напишал „Илијас син на Марко (запис од 14. XII 1529)“, иако тоа бил датумот на почетокот на неговата закупнина, додека споменатиот бил уапсен дури на 15. III 1536 година.

²² 167 *Numaralı*, I, 246.

²³ F. SPAHO, „Turski rudarski zakoni“, *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine*, 1-2 (1913), 169.

²⁴ MAD 656, 92-93.

акчиња при закупината на ковачницата во Ново Брдо од 1521 година,²⁵ што исто така посведочува за огромните приходи на оваа ковачница во почетокот на дваесеттите години од 16 век.

Кај градските ковачници најголемиот долг при една закупнина во поранонаведениот период е забележан во Едрене: 371.995 акчиња, потоа во Истанбул: 185.325, во Сер: 167.372 и во Скопје: само 1.194 акчиња.²⁶ За сите овие ковачници се наведуваат податоци од осум закупнини, а само за скопската ковачница од четири. Причина за тоа е работењето без долгови или, поверојатно, прекините во работењето, на што упатува напомената за затворањето на скопската ковачница од 8 мај 1547 година.²⁷

Во користениот извор се видливи и други специфичности поврзани со застапеноста на припадниците на одделните конфесии и за бројноста на дојденците закупци и на оние од локалните заедници. Во рударските ковачници закупците христијани биле во огромно мнозинство: од осумте закупнини во Кратово тие управувале со седум, а во Ново Брдо со шест, додека другите закупнини ги држеле муслимани. Во Истанбул повеќето закупци биле евреји, а во Скопје муслимани,²⁸ додека во Сер закупниците биле поделени меѓу христијаните и муслиманите. Само во Едрене меѓу закупците биле застапени сите три конфесии, и тоа четворица муслимани, тројца евреји и еден христијанин.²⁹

И додека етничката припадност на муслиманите не може да се утврди, врз основа на имињата на христијаните може да се заклучи дека Грците ги држеле сите закупнини во Сер, две држеле во Ново Брдо и една во Едрене, Ерменците имале една закупнина во Ново Брдо, додека во Кратово сите христијански закупци биле од јужнословенско потекло, а на истата етничка група § припаѓале и тројца закупци во Ново Брдо и еден во Скопје.³⁰

Во Кратово христијаните закупци потекнувале од самиот град, додека закупецот муслиман бил џамешуј (*cameşu*), дворјанин задолжен за султановата долна облека. И во другите ковачници локалните закупци биле во големо мнозинство, а исклучок била само ковачницата во Ново Брдо, во која двајца закупци биле од Истанбул, двајца од Трепча и еден од Кратово.³¹

Закупец од Кратово бил извесниот Иса Бали, син на Илијас, жител на маалото на кратовската ковачница на монети. Тој од 1536 година презел тригодишна закупнина на ковачницата во Ново Брдо и поради долгот од 5.401.614 акчиња завршил во истанбулскиот затвор.³² Во закупниците на

²⁵ MAD 656, 96.

²⁶ MAD 656, 4, 48, 50, 73.

²⁷ MAD 656, 50.

²⁸ Во Скопје трите закупнини ги држеле муслимани, а само една христијанин (MAD 656, 50.).

²⁹ MAD 656, 4-5, 48-49, 50, 73-74, 92-93, 96-97.

³⁰ MAD 656, 48-49, 50, 73-74, 92-93, 96-97.

³¹ MAD 656, 4-5, 48-49, 50, 73-74, 92-93, 96-97.

³² MAD 656, 97.

другите ковачници се наведуваат уште двајца кратовци христијани како гарантите на закупнината на ковачницата на монети во Скопје.³³

Неефикасноста на османлискиот закупнички систем и големата криза од дваесеттите и почетокот на триесеттите години довела до опстојни реформи, кои започнале со кодификацијата на рударското законодавство во 1536 година и траеле сè до половината на векот. Резултатите на реформата биле особено успешни во рударството, па во педесеттите, шеесеттите и седумдесеттите години на 16 век во европскиот дел на Османлиското Царство биле отворени многу нови рудници. Зголемувањето на рударското производство за времевладеењето на Сулејман II (1520–1566) по-влијаело да се отворат уште четири рударски и една градска ковачница на монети во западните провинции на царството и тоа во Сидерокапса, веројатно кон половината на триесеттите години, потоа во Сребреница и во Ку-чајна, во почетокот на педесеттите и во Модава и во Белград во првата половина на шесеттите години на 16 век.³⁴

Во кратовската ковачница на монети високото ниво на производство било одржувано до средината на векот кога, според податоците од опширниот попис од 1550 година, нејзиниот приход изнесувал 1.111.555 акчиња. За време на Сулејменовиот наследник, султанот Селим II (1566–1574), бил забележан пад на производството, кое во 1571 година изнесувало околу 700.000, а во 1573 година 573.099 акчиња. Освен во сè поголемиот број ковачници на монети во Румелија, кон кои во тоа време се придружила и новоотворената ковачница во Охрид, причината треба да се бара и во опаѓањето на производството на сребро во матичниот рудник, каде сè поголемо внимание се посветувало на производството на бакар.³⁵

Околу 2/3 приходи од закупнините на царските мукати, па и од кратовската ковачница, биле испраќани во државната благајна. Остатокот од парите бил наменет за платите на посадите во тврдините од околината на граничните области, како и за изградба и одржување на инфраструктурата, а според податоците од 1530 година, 3.960 акчиња му биле уплатувани на вакафот на џамијата на султанот Мурат во Кратово.³⁶

Маалата што настанале околу ковачниците на монети биле муслимански, а нивните жители главно работеле во ковачниците. Жителите од маалата околу ковачницата на монети во Кратово во текот на 16 век, како споменатиот Иса Бали, син на Илијас, биле познати како големи инвеститори во рударско-топилничарската дејност низ целиот Балкан. Тие вложувале

³³ MAD 656, 50.

³⁴ S. SREĆKOVIĆ, *Akches (Volume Three) Süleyman I Kanunî 926 – 974 AH*, Beograd 2003.

³⁵ СТОЈАНОВСКИ, Македонија, 452-453; СОКОЛОСКИ, *Ќустиндилскиот санџак*, V/2, 41; S. SREĆKOVIĆ, *Akches (Volume Four) Selim II Sari – Murad III 974 – 1003 AH*, Beograd 2005, 56-57; MAD 654, 182-215.

³⁶ Од таа сума, имамот што ја вршел должноста хатиб дневно добивал по 6 акчиња, муезинот по 4, а трошокот за свеќите и асурите изнесувал 1 акче (*167 Numaralı*, I, 197).

пари дури и во некои рудници од Подунавие. Така, на пример, извесниот Хусеин, со неговата рударска дружина биле меѓу основачите на рудникот на злато, сребро и олово Кучајна во денешна Србија, кој бил отворен во 1553 година заедно со ковачницата на златни, сребрени и бакарни монети.³⁷ Тој бил еден од сопствениците на рударско-топилничарските постројки во Кучајна, а едно од најстарите маала во Кучајна го добило името по него.³⁸

Највпечатливиот пример сепак се однесува на закупнината на рудниците Железник и Кремковица во кадилаците Берковица и Софија од 1583 година. Закупнината ја презело своевидното акционерско друштво, создадено врз принцип на гаранти, во кое имало 12 луѓе. На негово чело стоел Мурат, син на Абдулах, од маалото на кратовската ковачница на монети, а меѓу најмотните членови биле уште петмина жители од тоа маало и уште еден кратовец од маалото Хаџи Караѓоз, кое пак, како што е наведено, се издвоило токму од маалото на кратовската ковачница.³⁹ Тие понудиле зголемување на закупнината во сребро и во монети и обновување на рудникот Кремковица којшто, како што се наведува, не работел претходните петнаесет години. За возврат поставиле повеќе услови, од преземање на платените служби на еминот, писарот и шафарот во споменатите рудници и во хасовите до службите кадија-инспектор и назир, кои управувале со Софискиот незарет.⁴⁰ Важен услов бил и тој од споменатите рудници златоносното сребро повеќе да не се испраќа во ковачницата во Ново Брдо туку во ковачницата во Кратово, како и ифразцијата, свреинот Елија, да се префрли од Ново Брдо во Кратово. Како сведоци при потпишувањето на договорот се наведуваат еминот на кратовската ковачница и уште десетина угледни жители на Кратово.⁴¹

Овој пример мошне сликовито покажува во која мера за жителите на маалото околу ковачницата во Кратово било важно ширењето на дејноста надвор од Кратово, како и зголемувањето на прометот во матичната ковачница.

³⁷ Види поопширно: С. КАТИЌ, *Улога Јевреја у отварању и развоју рудника Кучајна и Мајданпек у другој половини XVI века*, Годишњак за друштвено историју, 1–2, (2001), 7–17 и С. КАТИЌ, *Обрачуни ковнице златника у Кучајни из 1562/63. и 1570/71. године*, Мешовита граѓа - Miscellanea, XXXI, (2010), 123–136. Сличноста на имињата Кучајна и Кочани ги навела некои нумизматичари и историчари да заклучат дека во местото Кочани во Македонија некогаш имало ковачница на пари.

³⁸ TD 316, 56a–57a.

³⁹ Во пописот на Кустендискиот санџак од 1573 година, маалото околу ковачницата на монети во Кратово имало двојно име: „Маало Дарбхане или Хаџи Караѓоз“, СОКОЛОСКИ, *Кустендилскиот санџак*, V/2, 29. Во маалото биле заведени двајца имами и еден мезин, што значи дека Хаџи Караѓоз веројатно бил ктиторот на новиод мезид околу кој, во наредните години, се формирало посебно маало.

⁴⁰ Локална финансиска институција, задолжена за надзор на царските приходи.

⁴¹ MAD 6148.

1118
 1119
 1120
 1121
 1122
 1123
 1124
 1125
 1126
 1127
 1128
 1129
 1130
 1131
 1132
 1133
 1134
 1135
 1136
 1137
 1138
 1139
 1140
 1141
 1142
 1143
 1144
 1145
 1146
 1147
 1148
 1149
 1150
 1151
 1152
 1153
 1154
 1155
 1156
 1157
 1158
 1159
 1160
 1161
 1162
 1163
 1164
 1165
 1166
 1167
 1168
 1169
 1170
 1171
 1172
 1173
 1174
 1175
 1176
 1177
 1178
 1179
 1180
 1181
 1182
 1183
 1184
 1185
 1186
 1187
 1188
 1189
 1190
 1191
 1192
 1193
 1194
 1195
 1196
 1197
 1198
 1199
 1200

1201
 1202
 1203
 1204
 1205
 1206
 1207
 1208
 1209
 1210
 1211
 1212
 1213
 1214
 1215
 1216
 1217
 1218
 1219
 1220
 1221
 1222
 1223
 1224
 1225
 1226
 1227
 1228
 1229
 1230
 1231
 1232
 1233
 1234
 1235
 1236
 1237
 1238
 1239
 1240
 1241
 1242
 1243
 1244
 1245
 1246
 1247
 1248
 1249
 1250

1251
 1252
 1253
 1254
 1255
 1256
 1257
 1258
 1259
 1260
 1261
 1262
 1263
 1264
 1265
 1266
 1267
 1268
 1269
 1270
 1271
 1272
 1273
 1274
 1275
 1276
 1277
 1278
 1279
 1280
 1281
 1282
 1283
 1284
 1285
 1286
 1287
 1288
 1289
 1290
 1291
 1292
 1293
 1294
 1295
 1296
 1297
 1298
 1299
 1300

1301
 1302
 1303
 1304
 1305
 1306
 1307
 1308
 1309
 1310
 1311
 1312
 1313
 1314
 1315
 1316
 1317
 1318
 1319
 1320
 1321
 1322
 1323
 1324
 1325
 1326
 1327
 1328
 1329
 1330
 1331
 1332
 1333
 1334
 1335
 1336
 1337
 1338
 1339
 1340
 1341
 1342
 1343
 1344
 1345
 1346
 1347
 1348
 1349
 1350

1351
 1352
 1353
 1354
 1355
 1356
 1357
 1358
 1359
 1360
 1361
 1362
 1363
 1364
 1365
 1366
 1367
 1368
 1369
 1370
 1371
 1372
 1373
 1374
 1375
 1376
 1377
 1378
 1379
 1380
 1381
 1382
 1383
 1384
 1385
 1386
 1387
 1388
 1389
 1390
 1391
 1392
 1393
 1394
 1395
 1396
 1397
 1398
 1399
 1400

1401
 1402
 1403
 1404
 1405
 1406
 1407
 1408
 1409
 1410
 1411
 1412
 1413
 1414
 1415
 1416
 1417
 1418
 1419
 1420
 1421
 1422
 1423
 1424
 1425
 1426
 1427
 1428
 1429
 1430
 1431
 1432
 1433
 1434
 1435
 1436
 1437
 1438
 1439
 1440
 1441
 1442
 1443
 1444
 1445
 1446
 1447
 1448
 1449
 1450

1451
 1452
 1453
 1454
 1455
 1456
 1457
 1458
 1459
 1460
 1461
 1462
 1463
 1464
 1465
 1466
 1467
 1468
 1469
 1470
 1471
 1472
 1473
 1474
 1475
 1476
 1477
 1478
 1479
 1480
 1481
 1482
 1483
 1484
 1485
 1486
 1487
 1488
 1489
 1490
 1491
 1492
 1493
 1494
 1495
 1496
 1497
 1498
 1499
 1500

1501
 1502
 1503
 1504
 1505
 1506
 1507
 1508
 1509
 1510
 1511
 1512
 1513
 1514
 1515
 1516
 1517
 1518
 1519
 1520
 1521
 1522
 1523
 1524
 1525
 1526
 1527
 1528
 1529
 1530
 1531
 1532
 1533
 1534
 1535
 1536
 1537
 1538
 1539
 1540
 1541
 1542
 1543
 1544
 1545
 1546
 1547
 1548
 1549
 1550

1551
 1552
 1553
 1554
 1555
 1556
 1557
 1558
 1559
 1560
 1561
 1562
 1563
 1564
 1565
 1566
 1567
 1568
 1569
 1570
 1571
 1572
 1573
 1574
 1575
 1576
 1577
 1578
 1579
 1580
 1581
 1582
 1583
 1584
 1585
 1586
 1587
 1588
 1589
 1590
 1591
 1592
 1593
 1594
 1595
 1596
 1597
 1598
 1599
 1600

1601
 1602
 1603
 1604
 1605
 1606
 1607
 1608
 1609
 1610
 1611
 1612
 1613
 1614
 1615
 1616
 1617
 1618
 1619
 1620
 1621
 1622
 1623
 1624
 1625
 1626
 1627
 1628
 1629
 1630
 1631
 1632
 1633
 1634
 1635
 1636
 1637
 1638
 1639
 1640
 1641
 1642
 1643
 1644
 1645
 1646
 1647
 1648
 1649
 1650

1651
 1652
 1653
 1654
 1655
 1656
 1657
 1658
 1659
 1660
 1661
 1662
 1663
 1664
 1665
 1666
 1667
 1668
 1669
 1670
 1671
 1672
 1673
 1674
 1675
 1676
 1677
 1678
 1679
 1680
 1681
 1682
 1683
 1684
 1685
 1686
 1687
 1688
 1689
 1690
 1691
 1692
 1693
 1694
 1695
 1696
 1697
 1698
 1699
 1700

Т Р А Н С К Р И П Ц И Ј А :

[93]

Der livâ-i Köstendil**Der zimem-i mezkûrîn ‘an mahsûl-i Dârü’ d-darb-i nûkre der Kratova**

Der zimmet-i Petri Yoviça ‘an mahalle-i Pop Pavle der Kratova,
 ‘an kıst-ı Dârü’ d-darb-i Kratova, ‘an 11. Rebî‘ü’l-âhir sene 927
 ‘an kıst-ı selâse sinin mea rûsûm ve teslîmât **1.403.979**

Habs şüid der zindân fi 29. Ramazân sene 930

Minhâ

Der zimmet-i zergerân-i Darb-hâne-i mezkûre
 ber mûceb-i muhâsebe-i Bâlî b. Sinân emîn **3.974**
 Der zimmet-i Mustafâ sahib-i ayâr ‘an noksân-ı kefçe-i hod **6.694**
 El-bâki der zimmet-i âmil-i mezkûr **1.393.311**

Der zimmet-i Dimitri veled-i Yovan ‘an mahalle-i Mala der Kratova,
 ‘an kıst-ı Dârü’ d-darb-i Kratova, ‘an 11. Rebî‘ü’l-âhir sene 930
 ‘an kıst-ı selâse sinin mea rûsûm ve teslîmât **784.320**

Mürde şüid fi 16. Zi’l-ka ‘de sene 931

Minhâ

Der zimmet-i Abbâs emîn **3.652**
 Der zimmet-i Ahmed emîn ‘an behâ-yı nûkre **1.680**
 Der zimmet-i Yûsuf ‘an ebnâ-i sipâhiyân, havâle **5.000**
 Der zimmet-i Yakov ve Peyo zergerân **1.794**
 El-bâki der zimmet-i âmil **772.194**

Der zimmet-i Miyaş Markovik ‘an mahalle-i Petko der Kratova,
 ‘an kıst-ı Dârü’ d-darb-i Kratova, ‘an 11. Rebî‘ü’l-âhir sene 936
 ‘an kıst-ı selâse sinin mea rûsûm ve teslîmât **367.257**

Habs şüid der zindân-i İstanbul fi 22. Ramazân sene 942

Der zimmet-i Miyaş Markovik el-mezbûr, ‘an kıst-ı Dârü’ d-darb-i Kratova,
 ‘an 11. Rebî‘ü’l-âhir sene 939 ‘an kıst-ı selâse sinin mea rûsûm ve teslîmât **947.517**

Der zindân-i İstanbul fi 22. Ramazân sene 942

Minhâ

Der zimmet-i Alî emîn **800**
 El-bâki der zimmet-i âmil **946.717**

[94]

Der zimmet-i Buçin veled-i Radiç, ‘an kıst-ı Dârü’ d-darb-i Kratova,
‘an 11. Rebî’ü’l-âhir sene 942 ‘an kıst-ı selâse sinin mea rüsûm ve teslîmât **761.237**

Der zindân-i İstanbul, mürde şüd, 17. Ramazân 946

Der zimmet-i Matey ‘an nefs-i Kratova, ‘an kıst-ı Dârü’ d-darb-i Kratova,
‘an 11. Rebî’ü’l-âhir sene 945 ‘an kıst-ı selâse sinin mea rüsûm ve teslîmât **726.178**

Der zindân-i İstanbul habs şüd fi 11. Cemâziye’l-âhir sene 948

Minhâ

Der zimmet-i sahib-i ayâr ‘an noksân kefçe-i hod **1.560**

El-bâki der zimmet-i âmil **724.618**

Der zimmet-i Marko veled-i Nikola ‘an mahalle-i Balıkçılar der Kratova,
‘an kıst-ı Dârü’ d-darb-i Kratova, ‘an 11. Rebî’ü’l-âhir sene 948
‘an kıst-ı selâse sinin mea rüsûm ve teslîmât **1.469.366**

Mürde şüd der Kratova fi selh-i Zi’l-hicce sene 952

Der zimmet-i İlyâs câmeşuy ‘an silahdârân emîn mültezim ‘an kıst-ı Dârü
’d-darb-i Kratova, ‘an 11. Rebî’ü’l-âhir sene 951 ber mûcebe-i muhâsebât **124.834**

Yekûn:

Der zimem-i ümenâ **130.966**

Der zimem-i havâlât **5.000**

Der zimem-i bais **20.022**

Der zimem-i âmil **6.434.700**

ПРЕВОД:

[93]

Во санџакот Ќустенџил

Долгови наведени на име на приходот од ковачницата на сребро во Краџово

Како задолжување на Петрија Шсин на ЈовицаЌ од маалото

Поп Павле во Краџово, од делот на кратовската ковачница,

од 11 ребиулахир⁴² 927 година (21.3.1521), тригодишната

закупнина со даноци и рати

1.403.979

Уајсен, во занџана од 29 рамазан, 930 година (31.7.1524)

⁴² Четвртиот месец на муслиманскиот хиџретски календар.

Од тоа	
Како задолжување на златарот на споменатата ковачница, според пресметката на Балија, син на еминот Синан	3.974
Како задолжување на Мустафа сахиба-ајар, за загубата од неговата црпалка	6.694
Остатокот, како долг на споменатиот закупец	1.393.311

**Како задолжување на Димитрија, син на Јован, од маалото Мала⁴³
во Кратово**, од делот на кратовската ковачница, од 11 ребиулахир
930 година (17.2.1524) за тригодишната закупнина
со даноци и рати

784.320

Умрел на 16 зилкаде 931 година (4.9.1525)

Од тоа	
Како задолжување на еминот Абас	3.652
Како задолжување на еминот Ахмед од вредноста на среброт	1.680
Како задолжување на спахијата Јусуф, ⁴⁴ собирач на државни приходи	5.000
Како задолжување на Јаков и на златарот Пејо	1.794
Остатокот од задолжувањето на споменатиот закупец	772.194

**Како задолжување на Мијаш Марковиќ од маалото Петко во
Кратово**, од делот на кратовската ковачница, од 11 ребиулахир
939 година (10.11.1532), за тригодишната закупнина со даноци
и рати

367.257

Уајсен, во исџанбулскајџа зандана од 22 рамазан 942 година (15.3.1536)

Како задолжување на споменатиот Мијаш Марковиќ, од делот
на кратовската ковачница, од 11 ребиулахир 939 година
(10.11.1532), за тригодишната закупнина со даноци и рати

947.517

*Уајсен, во исџанбулскајџа зандана од 22 рамазан 942 година
(15.3.1536)*

Од тоа	
Како задолжување на еминот Алија	800
Остатокот, како задолжување на споменатиот закупец	946.717

⁴³ А. Стојановски и И. Ерен името на ова маало го читале како *Мала*, а М. Соколки како *Горна*, од тур. *Bala* (*Ќусџендилскиој санџак*, V/2 34).

⁴⁴ Припадник на султановата постојана коњица.

[94]

Како задолжување на Бучин, син на Радич, од делот на кратовската ковачница, од 11 ребиулахир 942 година (9.10.1535), за тригодишната закупнина, со даноци и рати **761.237**

Во истанбулската зандана, умрел на 17 рамазан 946 година (26.1.1540)

Како задолжување на Матеја од самото Кратово, од делото на кратовската ковачница, од 11 ребиулахир 945 година (6.9.1938) за тригодишната закупнина, со порези и рати **726.178**

Во истанбулската зандана, уајсен на 11 цумазиулахир 948 година (2.10.1541)

Од тоа

Како задолжување на сахибот-ајар, за загубата од неговата црпалка **1.560**
Остатокот, како задолжување кај споменатиот закупец **724.618**

Како задолжување на Марко, син на Никола, од маалото Рибари⁴⁵ во Кратово, од делот на кратовската ковачница, од 11 ребиулахир 948 година (4.8.1541) за тригодишната закупнина, со даноци и рати **1.469.366**

Умрел во Крајово на 30 зилхице 952 година (3.3.1546)

Како задолжување на Илјас џамешујот, припадник на силахдарите, емин на закупците од делот на кратовската ковачница, од 11 ребиулахир 951 година (2.7.1544), според пресметките **124.834**

ВКУПНО:

Како долгови на еминот **130.966**

Како долгови на собирачот на порези **5.000**

Како долгови настанати поради штети **20.022**

Како долгови на закупци **6.434.700**

Превод од српски јазик:
Весна Стојчевска

⁴⁵ Во објавените пописи ова маало е нарекувано Маало на рибите (*mahalle-i mâhî*). М. Соколоски, во слободен превод, претпоставувал дека се работи за маало на рибари (Соколоски, *Кусиендилскиот санџак*, V/2, 33). Неговата претпоставка е точна бидејќи во документот што го претставуваме писарот навел прецизно име: *Маало на баликџии (mahalle-i balıkcılar)* – рибари.

Srđan KATIC

KRATOVO'S SMITHY DURING THE REIGN OF
SULTAN SULEIMAN I THE MAGNIFICENT
(1520 – 1566)

The reign of Suleiman I the Magnificent (1520-1566) is considered a period of the greatest expansion of the Ottoman Empire. As for mining and metallurgy, the first two decades of his reign represent a period of crisis. Due to vast decrease of production, numerous reforms were implemented in mining, metallurgy and tenure system, starting from 1536. Their results were visible not before fifties and sixties, when the production in existing mines was considerably increased and many new mines and mints were open. Because of significant changes, this tumultuous period was chosen for time-frame of our article.

Kratovo mint was the second biggest producer in the Ottoman Empire, after Novo Brdo, since its opening, most probably in the last decade of the XV century, as well as in the first six decades of the XVI century. The aforementioned Ottoman mining and metallurgy crisis reflected on the Kratovo mint too. Starting from 1521, in seven three-year leases, all tenants, who were local Christians, had enormous debts for which majority of them was imprisoned in Istanbul. It was not until mid-forties of the century debt was reduced to 4-5% of the total amount of mint lease that indicated more successful production in the forthcoming period.

Besides the financial aspect, special attention was given to the mint employees who mostly lived in the *mahala* of goldsmiths and in the *mahala* of mint. Inhabitants of these two *mahalas* were famous for their investments into mining and melting business throughout the Balkans. They participated in the opening of the Kučajna and Majdanpek mines, restoration of the Kremkovic mine, as well as in the leases of the biggest mines and mints, like Novo Brdo.